

Eddy de Wind

Auschwitz, végállomás

FORDÍTOTTA ALFÖLDY MARI

Eddy de Wind

Auschwitz, végállomás

Egy túlélő naplója a haláltáborból

ATHENAEUM

A fordítás alapjául szolgáló mű:
Eddy de Wind: *Eindstation Auschwitz*, 1946
© 2020 Eddy de Wind

A könyv kiadását a Holland Irodalmi Alapítvány támogatta.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Hungarian translation © Alföldy Mari, 2020

Minden jog fenntartva.

Kiadta az Athenaeum Kiadó,
az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.
1086 Budapest, Dankó u. 4–8.
Telefon: 1-235-5030
www.athenaeum.hu
www.facebook.com/athenaeumkiado

ISBN 978 963 293 907 0

Felelős kiadó: Szabó Tibor Benjámin
Felelős szerkesztő: Besze Barbara
Szerkesztette: Horváth Ágota
Műszaki vezető: Drótos Szilvia
Borító: Földi Andrea
Nyomdai előkészítés: Tóth Viktor

Készült a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-ben,
a nyomda alapításának 138. esztendejében, 2020-ban.
A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők
Egyesülésének tagja.
Felelős vezető: Csöndes Zoltán vezérigazgató
www.gyomaikner.hu

Eddy de Wind, egy holland zsidó orvos önkéntesen jelentkezett munkára Westerborkba, a Hollandia északkeleti részén fekvő gyűjtőtáborba. Itt találkozott egy fiatal zsidó ápolónővel, Friedellel. Egymásba szerettek, és a táborban összeházasodtak. 1943-ban tehervonattal Auschwitzba vitték őket. Ott el kellett válniuk: Eddy a 9-es blokkba került, Friedel a 10-esbe, ahol orvosi kísérleteket végeztek nőkön. Amikor 1944 őszén az oroszok közeledtek Auschwitzhoz, a nácik elhatározták, hogy eltakarítják a nyomokat maguk után. A foglyokat, köztük Friedelt, gyalog indították el Németország felé a később halálmeneteknek nevezett transzportokban. Eddy elrejtőzött, és ott maradt Auschwitzban. Talált egy ceruzát és egy jegyzetfüzetet, és írni kezdett.

A szöveg bevezető részét egyes szám első személyben alkotta meg, majd rájött, hogy így képtelen lesz az egész történetet megírni. Ezért kitalálta Hans van Dam figuráját, akiről harmadik személyben beszélve teremtette meg az elbeszéléshez szükséges távolságot. Felesége, Friedel (Frieda) viszont saját nevéen szerepel.

Ez Eddy története.

Milyen messzire vannak innen a homályba vesző kék hegyek? Milyen széles a síkság, amely előttünk terül el a ragyogó tavaszi napsütésben? Egynapi járás annak, aki szabadon jár. Lovon egy óra, gyors ügetésben. Számunkra messzebb van, sokkal messzebb, végtelenül messze. Azok a hegyek nem e világjak, nem a mi világunkhoz tartoznak. Mert köztünk és a hegyek között ott a szögesdrót.

A vágyakozásunk, a szívünk vad dobogása, a fejünkbe áramló vér – minden hiába, mert köztünk és a hegyek között ott a szögesdrót. Két sor tüskés huzal, fölötté kis piros lámpák, jelezve, hogy a halál leselkedik ránk, mindenkire, aki be van zárva ide, ebbe a magasfeszültségű dróttal és az egyik oldalról fehér fallal körülvett négyszögbe.

Mindig ugyanez a kép, mindig ugyanez az érzés. Mindketten az ablak előtt állunk, és a blokkunkból nézünk a csalogató messzeségbe, mellünk zihál az izgalomtól és a tehetetlenségtől. Tíz méter választ el bennünket. Kihajlok az ablakon, a távoli szabadság felé. Friedel még ezt sem teheti meg, ő még szigorúbban őrzött fogoly. Én még szabadon mozoghatok a táborban, ő még azt sem.

A 9-es blokkban lakom, egy szokványos kórházi blokkban. Friedel a 10-esben. Ott is betegek vannak, de nem olyanok,

mint a mienkben. Nálunk olyanok fekszenek, akik belebetegedtek a kegyetlenkedésbe, az éhezésbe, a megfeszített munkába. Ezek természetes okok, amelyek diagnosztizálható betegségeket okoznak.

A 10-es blokk viszont a kísérletek helye. Olyan nők élnek ott, akiket meggyaláztak a magukat professzornak nevező szadisták, úgy, ahogy nőket még soha nem gyaláztak meg; a legszebb kincsükben: a nőiségükben, az anyává válás lehetőségében.

Az a lány is szörnyű élményt él át, aki egy önuralomra képtelen szörnyeteg vad szenvedélyét kénytelen elszenvedni, de a 10-es blokkban zajló erőszak indítéka még csak nem is a zsigeri ösztön, a kirobbanó vágy, hanem egy politikai agyrém és az anyagi érdek.

Mindezt tudjuk, amikor kinézünk a dél-lengyelországi síkságra, miközben rohanni szeretnénk a mezőkön át, amelyek elválasztanak a horizontot lezáró kék Beszkidektől. De ennél többet is tudunk: hogy számunkra csak egyféle vég lehetséges, egy szabadulás van a szögesdróttal körülvett pokolból, a halál.

Tudjuk azt is, hogy a halál itt több alakban közelíthet. Jöhet tisztességes küzdő félként, aki ellen harcolhat az orvos. Bár az ilyen halálnak vannak alantas szövetségei – az éhezés, a hideg és az élőködők –, ez mégis természetes halál, amely a hivatalos halálokok közé sorolható.

De hozzánk feltehetőleg nem így fog érkezni. Úgy fog, ahogy az előttünk járó milliókhoz. Settenkedve, láthatatlanul, mondhatni szagtalanul.

Tudjuk, hogy csak a láthatatlanná tevő varázssipka rejti el a halált a szemünk előtt. Tudjuk, hogy a halál egyenruhát hord: a gázcsapot egy formaruhás SS kezeli.

Ezért ilyen erős bennünk a sóvárgás, miközben a homályos kék hegyek felé tekintünk, melyek csak harmincöt kilométernyire vannak innen, de számunkra örökre elérhetetlenek.

Ezért hajlok ki olyan messzire az ablakon, a 10-es blokk irányába, ahol ő áll.

Ezért markolja olyan erővel az ablakot elzáró dróthálót.

Ezért támasztja fejét a fakeretnek, mert nem csillapulhat az irántam való sóvárgása, ahogy a vágyakozásunk sem a magas, távolba vesző kék hegyek felé.

A sarjadó fű, a duzzadó, barnás gesztenyerügyek és az egyre csodálatosabban ragyogó tavaszi nap új életet ígértek. 1943 tavasza volt.

A németek Oroszország belsejéig nyomultak előre, még nem fordult meg a hadiszerencse. A szövetségesek még nem szálltak partra. Az Európát uraló terror egyre ádázabb formát öltött. A zsidók az erőszaktevők játékszerévé váltak, akik macska-egér játékot játszottak velük. Minden éjjel dübörögtek a motorok Amszterdam utcáin, dobogtak a csizmás lábak és harsantak a parancsszavak a korábban oly békés csatornapartokon.

Később, Westerborkban* egy kicsit elengedték az egeret. Szabadon lehetett mozogni a táborban, csomagok érkeztek, a családok együtt maradtak. Mindenki szépen meg is írta Amszterdamba: „Jól vagyok”, hogy azután mások is ellenállás nélkül adják meg magukat a Grüne Polizeinek.**

Westerborkban a zsidók úgy érezték, hogy talán jó vége lesz mindennek, hogy bár most kirekesztették őket a társadalomból, később visszatérhetnek.

* A holland gyűjtőtábor, ahova egész Hollandia területéről szállították a zsidókat, hogy onnan német koncentrációs táborokba vigyék őket. (A kötet lábjegyzetei a fordítótól származnak.)

** „Zöld rendőrség” – zöld egyenruhájáról így nevezték a német rendfenntartó erőt, az Ordnungspolizeit.

Ha a háborúnak vége, mi is hazatérünk végre... – így kezdődött egy akkortájt népszerű dal. Nemhogy nem látták a jövőbeli sorsukat, még olyanok is voltak, akik vették a bátorságot – vagy csak vakok voltak? –, hogy ezen a helyen új életet kezdjenek, új családot alapítsanak. Mindennap megjelent a táborban Molhuijsen úr, Westerbork község képviselője, és egy csodálatos reggelen – a kilenc gyönyörű áprilisi nap egyikén – elé járult Hans és Friedel.

Idealisták voltak mind a ketten. Hans huszonhét éves volt, a tábor egyik ismert orvosa. Friedel csak tizennyolc. Abban a kórházteremben ismerték meg egymást, ahol a férfi vezető orvos volt, a lány pedig ápolónőként dolgozott.

„Magunkban mit sem érünk, csak együtt van esélyünk” – verselt akkor szerelmének, és ez pontosan kifejezte az érzéseiket. Együtt átvészelik majd a nehézségeket. Talán sikerül a háború végéig Westerborkban maradniuk, vagy ha nem, majd együtt küzdenek Lengyelországban. Mert egyszer vége lesz a háborúnak, a német győzelemben senki nem hitt.

Így éltek együtt egy fél éven keresztül. Az „orvosi szoba” volt a lakóhelyük, a százharminc nőnek helyt adó nagy barakkból leválasztott kartondoboz. Nem egyedül laktak benne, egy másik orvosnak is ott volt a szállása, később pedig két házaspárral kellett osztozniuk a helyiségen – nem igazán alkalmas környezet egy ifjú pár számára. De ezt mind nem bánták volna, ha nem lettek volna a transzportok: minden kedd reggel ezer ember.

Férfiak, nők, öregek, fiatalok, még a csecsemők és a betegek sem képeztek kivételt. Csak kevesen maradhattak: azok, akikről Hans és a többi orvos bizonyítani tudták, hogy túl betegek a háromnapos vonatúthoz. És a kiváltságosok: a kikeresztelkedettek, a nem zsidó házastárssal ren-

delkezők, a régi táborlakók, akik már 1938 óta a táborban voltak,* és az állandó személyzethez tartozók, mint Hans és Friedel.

Volt egy ezer nevet tartalmazó személyzeti lista, de egyre több védelmet élvező személy érkezett, akik a protekciójukat sokszor a németeknek köszönhatték, mások valóban a városuk megbecsült polgárai voltak, de leginkább jóban voltak a Zsidó Tanács** tagjaival vagy valamelyik kulcspozícióban lévő régi fogollyal. Ilyenkor felülvizsgálták az ezres listát.

Így történt, hogy 1943. szeptember 13-án, egy hétfő éjjel a Zsidó Tanács egyik képviselője belépett Hans és Friedel szobájába, és közölte, hogy mindkettőjüknek készülniük kell az elszállításra. Hans gyorsan felöltözött, és végigjárta az illetékeseket, akik a transzportot megelőző éjjel mind óriási feszültség alatt dolgoztak. Dr. Spanier, a kórház vezetője őszintén fel volt háborodva. Hans már egy éve a táborban volt. Sokat dolgozott, mások később jöttek, és nem csináltak semmit. De Hans rajta volt a Zsidó Tanács személyzeti listáján, és ha ők nem tudták ott tartani, akkor az egészségügyi szolgálat sem tehetett semmit.

Reggel nyolckor az összes holmijukkal ott álltak a vonatonál, a tábort átszelő vágány mellett. Óriási volt a nyüzsgés. A Rendfenntartó Szolgálat és a Repülő Brigád a vonathoz

* Westerbork a német megszállás előtt, 1939-től internálótáborként működött, ahol a holland kormányzat helyezte el a Németországból menekült és a hontalan zsidókat. A megszállás után ők bizonyos előjogokat kaptak az újonnan érkező holland zsidókkal szemben, akik ezért ellenszenvvel viseltettek a holland–német keverékszóval *alte Kampinsassenek*, régi táborlakóknak nevezett csoport ellen.

** Joodse Raad, korabeli helyesírással Joodsche Raad, a német megszállók által a zsidóság vezetésére és a megszálló hatalom intézkedéseinek közvetítésére létrehozott, zsidókból álló szervezet.

cipelte a csomagokat, és két kocsit teleraktak élelmiszerekkel az útra. A kórházi ápolók hozták a betegeket: ezek nagyrészt idős emberek voltak, akik már nem bírtak járni. De nekik is menniük kellett, hiszen a következő héten éppúgy nem fognak tudni járni. A hátramaradók a vonattól néhány tíz méterre álltak a kordon mögött, és általában jobban sírtak, mint a távozók. A vonat előtt és mögött egy-egy SS-ekkel teli autó állt őrt, és egészen barátságosak voltak, még bátorították is az embereket; a hollandoknak ugyanis nem volt szabad megtudniuk, hogyan bánnak valójában „az ő zsidóikkal”.

Fél tizenegykor indulás. A tehervagonok ajtaját kívülről beretesztették. Egy utolsó isten veled, egy utolsó integetés a vagon magas csapóablakából, és indult a transzport Lengyelországba, ismeretlen úti cél felé.

Hanséknak szerencsájuk volt. Fiatalokkal voltak egy vagonban, Friedel korábbi cionista csoportbeli barátaival. Mindegyikük alkalmazkodó, összetartó. Harmincnyolcan voltak egy vagonban. Ez viszonylag kevés, így ha kicsit összehúzódtak, és a csomagokat felakasztották, mindnyájan elfértek a padlón.

Útközben aztán már más élet kezdődött. Az első megállásnál az SS-legények bejöttek a kocsiba. Követelték a cigarettákat, aztán az órákat. Majd a töltőtollakat, az ékszereket. A fiatalok csak nevettek, adtak nekik néhány szál cigarettát, és azt mondták, nincs több. Sokan közülük Németországból származtak, volt már dolguk az SS-szel. Egyszer már megúszták élve, most sem fogják hagyni magukat.

Enni nem kaptak a három nap alatt, a berakodott készleteket nem látták viszont. De nem bánták, még volt náluk elég élelem Westerborkból. Időnként néhány ember elhagyhatta a vagon, hogy kiürítse a vécének használt hor-

dót. Örültek, ha a városokban bombázás nyomait látták, de egyébként eseménytelenül telt az út. A harmadik napon megtudták, mi az úti cél: Auschwitz. Ez csak egy szó volt, tartalom nélkül, se jó, se rossz.

Éjjel érkeztek meg az auschwitzzi állomásra.

A vonat hosszú ideig állt, olyan sokáig, hogy türelmetlenkedni kezdtek, és azt kívánták, derüljön már ki végre, hova érkeztek, lássák már meg, mi is ez az Auschwitz. Meglátták.

Amikor kivilágosodott, a vonat utoljára még egyszer elindult, majd néhány perc múlva megállt egy töltés tetején, a síkság közepén. A töltés mentén tíz-tizenkét fős csoportok álltak, kék-szürke csíkos ruhában és ugyanilyen sapkában. Rengeteg SS járkált fel-alá, az érkezők nem értették, mi ez a jövés-menés.

Mihelyt megállt a vonat, a maskarások megrohmozták, felrántották az ajtókat. „Csomagokat kidobálni, mindent ki a vagon elé!” Nagyon megrémültek, mert megértették, hogy most mindenüket elveszítik. Gyorsan bedugdostak a ruhájukba néhány dolgot, hogy a legszükségesebbeket megmentse. De a rabruhások már beugrottak a kocsiba, és kezdték a kidobálni a csomagokat, kilökdösní az embe-
reket.

Bizonytalanul álltak a vagon előtt. De a tétovázás nem tartott sokáig. Mindenfelől SS-ek rontottak rájuk, és a vasúttal párhuzamos út felé terelték őket. Aki nem ment elég gyorsan, azt rugdosták vagy bottal verték, hogy mindenki hamar beálljon a kialakuló sorokba.

Hans most már biztosan tudta, hogy el kell válniuk: a férfiakat és a nőket elkülönítik. Gyorsan megcsókolta Friedelt: „A viszontlátásig”, ennyi volt a búcsúzás. A sor elején egy tiszt állt, bottal a kezében, lassan haladtak előre. A tiszt

mindenkire vetett egy felületes pillantást, és a botjával mutatta: „jobbra, balra”. Balra kerültek az idős férfiak, a rokkantak és a gyerekek, körülbelül tizennyolc éves korig. Jobbra a fiatalok és életerősek.

Hans a tiszt elé került, de nem figyelt oda. Csak Friedelt igyekezett szemmel tartani, aki néhány méterre tőle a saját oszlopában várta, hogy a nők kerüljenek sorra. Rámosolygott Hansra, mintha azt akarta volna mondani: nyugodj meg, minden rendben lesz.

Így nem hallotta, hogy a tiszt – aki orvos volt – megkérdezi, hány éves. A tisztet feldühítette, hogy nem kap választ, és úgy rávágott Hansra a botjával, hogy az rögtön balra tántorodott.

Ott állt a szerencsétlenek, az öregek között, mellette egy vak ember, a másik oldalon egy szemmel láthatóan szellemi fogyatékos fiú. Hans az ajkát harapdálta a félelemtől. Nem akart a gyerekek és idősek sorsában osztozni, mert az egyértelmű volt, hogy csak az erőseknek van esélyük az életben maradásra. De lehetetlen volt átmenni a másik sorba, mert mindenhol SS-őrök álltak, lövésre készen.

Friedel a fiatal nőkhöz került. Az idősebb nők és azok, akik kisgyerekekkel voltak, egy külön sort alkottak. Így négy sor alakult: körülbelül 150 fiatal nő, és ugyanannyi fiatal férfi; a többi 700 külön sorokban állt az út szélén.

Ekkor odajött hozzájuk az orvos-tiszt, és azt kérdezte az idősektől, hogy van-e köztük orvos. Négy férfi ugrott elő. Az orvos Van der Koushoz, egy idős amszterdami háziorvoshoz fordult:

– Milyen betegségek voltak a hollandiai táborban?

Van der Kous habozott, és valamilyen szembetegségről kezdett beszélni. A tiszt bosszúsán elfordult tőle.

Hans érezte, hogy itt az ő esélye:

– Valószínűleg fertőző betegségekre gondol a tiszt úr; elszórta előfordult skarlát, ártalmatlan jelleggel.

– Kiütéses tífusz volt?

– Nem, egészen biztosan nem.

– Jó. Mindenki vissza a sorba. – Azután a segédtszjtjéhez fordult: – Ezt elvisszük.

A segédtszjt intett Hansnak, és a fiatalok sorának végére kísérté. Hans érezte, hogy nagy veszélytől menekült meg. Valóban: közben teherautók érkeztek, ezekre felszállították az idős nőket és férfiakat.

Hans ekkor látta először, hogyan bánik az SS a foglyokkal. Lökdösték, rúgták, verték az embereket. Sokaknak nehezebbre esett felkapaszkodni a magas teherautókra. De a Sturmman* botja gondoskodott róla, hogy mindenki nagyon igyekezzen. Egy idős nőnek a fejére ütöttek, erősen vérzett. Néhányan, akiknek egyáltalán nem sikerült felmászni a kocsira, ott maradtak, aki pedig segítségükre sietett, azt egy rúgással vagy néhány szitokszóval elzavarták.

Előállt az utolsó teherautó; egy szerencsétlen öregembert két SS a karjánál és a lábánál megfogott, és feldobott a kocsira. Ezután a női sor is elindult. Friedelt, aki abban a sorban menetelt, Hans már nem látta, de tudta, hogy ott van. Amikor a nők néhány száz méternyire eltávolodtak, a férfiak is útnak indultak.

A sorokat szigorúan felügyelték. Mindkét oldalon fegyveresek kísérték őket, lövésre készen. Tíz fogolyra jutott egy ór. Hans a sor vége felé állt. Észrevette, hogy a tőle jobbra és balra álló felvigyázó int egymásnak. Körülnéztek, majd a bal oldali odalépett Hanshoz, és rászólt, hogy adja oda a

* SS-rendfokozat; magyar katonai megfelelője: őrzetető.

karóráját. Szép óra volt, stopper is volt rajta. Édesanyjától kapta az államvizsgájára.

– Erre szükségem van a munkámhoz, orvos vagyok.

Az őr elvigyorodott.

– Scheiße,* még hogy orvos, egy rühes kutya vagy! Ide vele! – és megragadta a karját, hogy lerántsa róla az órát. Hans próbált ellenállni.

– Tehát szökési kísérlet! – mondta az őr, és felemelte fegyverét.

Hans ekkor fogta fel, mennyire tehetetlen. Nem volt kedve, hogy Auschwitzban rögtön az első nap „szökés közben” agyonlőjék, így inkább odaadta az órát.

Amikor átérték a sínek túloldalára, egy pillanatra meglátta Friedelt. A lány integetett. Hans megkönnyebbülten felsóhajtott. A vasúti sínek után egy sorompón haladtak át, ahol őrök álltak. Úgy tűnt, most értek a tulajdonképpeni tábor területére. Itt építőanyagokat tároltak. Raktárakat látott, hatalmas farakásokat és téglahalmokat. Emberi erővel hajtott kisvonatok közlekedtek. A kocsikat emberek vontatták. Néhol nagyobb épületek álltak az út mentén, gyárak, ahonnan motorzúgás hallatszott ki. Aztán megint fa, téglá és raktárak. Egy daru malteros vödöröket emelt. Mindenfelé nagy volt a nyüzsgés, folyt az építkezés. De a daruk és kisvasutak mellett rengeteg rabruhás ember látzott. Itt nem volt gépesítés, mindent sok ezer, tízezer kéz munkája hozott létre.

A gőz jól hasznosítható, az áram hatékony, több száz kilométerrel távolabb is felhasználható, a benzin erő és sebesség. Az ember viszont olcsó. Erről árulkodtak az éhes szemek, a meztelen felsőttestek, amelyeken úgy rajzolódtak ki a bordák, mintha a törzset éppen csak egybetartó köte-

* Szitokszó, szó szerinti jelentése: szar.

lek lennének. Erről tanúskodtak a facipőben vagy mezítláb vánszorgó téglahordók hosszú sorai. Nem néztek se jobbra, se balra, így botladoztak előre, kifejezéstelen arccal, fel se nézve az újonnan érkezettekre. Néha utolérte őket egy téglával megrakott vontató. A motor lassan pőfögött. Dízel-motor. Hansnak a vízen töltött esték jutottak eszébe, amikor a vitorlásán heverészve hallgatta az elhaladó teherhajók dohogását.

Milyen ígéretes is volt akkor az élet!

Összeszedte magát. Érezte, hogy most nem szabad ábrándoznia; most küzdenie kell. Talán akkor újra úgy lesz, mint régen.

A kapu elé értek, és meglátták a tábort. Hatalmas, kaszárnyaszerű tégláépületek sorakoztak előttük, vagy huszonöt. Emeletes házak voltak, a tetőn kis padlásablakokkal. Közük gondosan ápolt utcák, járdával, itt-ott pázsítágyakkal tarkítva. Minden tiszta és rendezett volt, frissen festve csillogott a ragyogó őszi napsütésben.

Akár mintafalu is lehetett volna: egy tábor, ahol sok ezer munkás dolgozik egy nagy, hasznos művön. A kapu fölött a tábor jelmondata állt, vasból kiöntve. Hamis sugallatú felirat: ARBEIT MACHT FREI – A munka szabaddá tesz. Üzenete megnyugtató hatást akart kelteni a végtelenül sok emberben, aki itt belépett. Itt és rengeteg hasonló kapun, Németország más részein.

De ez csak illúzió volt. Ez a kapu nem volt más, mint a pokol kapuja. „Arbeit macht frei” helyett inkább az lett volna a megfelelő felirat, hogy „Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel”.

A tábor körül ugyanis magasfeszültségű vezeték húzódott. Két sorban három méter magas, csinosan fehérre meszelt betonoszlopok álltak, a szigetelőkre szögesdrót volt erősítve. A drót erősnek látszott, nem tűnt egyszerűnek át-